

Василь Ільницький. «Полеглих ми так і не поховали...» // Україна Incognita » NB! » -
Режим доступу: <http://incognita.day.kyiv.ua/«poleglix-mi-tak-i-ne-poxovali...»>.html

На Закарпатті, вочевидь, немає жодної родини корінних його мешканців, долі яких не торкнувся б смертоносний вир Першої світової війни. Рівно сто літ тому наші діди і прадіди воювали у лавах австро-угорської армії, яка вела кровопролитні бої на Російському, Італійському, Румунському та Сербському театрах військових дій. З теренів історичного Закарпаття на фронті Першої світової було призвано десятки тисяч його жителів. Лише невеликій кількості пощастило, пораненими і скаліченими, повернутися до рідної домівки. Більшість навечно залилася на полях битв за чужі інтереси.

У числі тих австро-угорських вояків, які загинули на Італійському фронті, був і селянин з с.Вовкове, що під Ужгородом, Томаш Фатула. Посвяту пам'яті свого дідуся зробив кандидат медичних наук, відомий закарпатський хірург Юрій Фатула, який в останні роки потужно працює у царині краєзнавства. Щойно у видавництві «Патент» вийшло його ґрунтовне дослідження «Полеглих ми так і не поховали...» про бойовий шлях 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полку австро-угорської армії. Це військово-формування пробуло на війні з її першого і до останнього місяця, воюючи впродовж 1914-17-го років на Російському, а в 1918-у – на Італійському фронтах. Презентація новодруку відбулася 23 травня в УжНУ за участі науковців-істориків, краєзнавців, журналістів, лікарів.

«Участь закарпатців у лавах австро-угорської армії під час Першої світової війни майже недосліджена, – зазначає доктор історичних наук професор М. Вегеш. – Лікар за фахом написав серйозне наукове дослідження, в якому скрупульозно простежив бойовий шлях 85-го Мараморосько-Угочанського полку від початку до завершення війни. Завдяки його книзі, яка опирається на малодоступні та вперше введені до наукового обігу джерела, ми маємо можливість подивитися на закарпатських вояків не лише як гарматне м'ясо, але й як на досвідчених військових, мужніх і безстрашних людей, які щодня дивилися в обличчя смерті». Схожої думки і декан історичного факультету, доцент УжНУ Володимир Фенич.

«Дослідження Ю.Фатули частково заповнює ту величезну прогалину, яка існує у вітчизняній історіографії стосовно подій столітньої давності і буде доброю підмогою для фахівців-істориків та усіх небайдужих громадян, котрим дорога пам'ять про своїх предків», – каже він.

Книга, яка базується на спогадах і документах, викладених офіцером 85-го полку Шандором Матяшем у 1941 році, складається з семи розділів, шість з яких присвячені цьому військовому формуванню. Його національний склад відповідав національній структурі населення Марамороського та Угочанського комітатів. Більшість бійців частини складали русини-українці – 35%. За ними йшли румуни – 30 %, угорці – 25%, німці – 10%. Як твердить дослідник, цей полк був одним із не багатьох в австро-угорській армії, де офіційно використовували чотири мови – німецьку, угорську, русинську та румунську.

Полк брав участь практично в усіх основних битвах Першої світової. У 1914 році він воював з російською армією у Галицькій битві, Краківських та Лодзьких операціях. У 1915 на його долю випало воювати у чи не найбільш кровопролитній битві Першої світової – Зимовій Карпатській, коли 70% його бойового складу загинуло від куль чи замерзло в окопах при штурмі та обороні гори Манілова у Польських Бескидах, визволяти від росіян Львів та вести важкі позиційні бої під час «Брусиловського прориву». В останній рік війни полк перекинули на північ Італії у гірський масив Монте-Граппа, де йому довелося штурмувати вершини Кол-Мошин та Кол-Фенілон, воювати з британцями.

Велика заслуга автора полягає у тому, що йому вдалося скласти найповніший мартиролог офіцерів і солдат цього полку, які полягли у боях. А таких було відповідно 114, у тім числі і його командир полковник Фрідеш Баллінг, та більше 8000. З цього числа відомі імена лише 3127 осіб, із яких 1401 загиблий походив з теренів Закарпаття. З нинішнього Тячівського району загинуло 398 призовників, Хустського – 314, Рахівського – 250, Виноградівського – 202, Міжгірського – 126, Іршавського – 80, Свалявського – 20, Мукачівського – 5, Воловецького – 4. Найбільше загиблих було мобілізовано з Ясіня – 66, Хуста – 53, Діброви – 45, Великого Бичкова – 42, Вишкова – 34. Більше половини – майже 61%, були поховані, або залишилися на полях битв, як невідомі солдати. Не виключено, що багато з них загинули від кулі чи штика українця, мобілізованого до російської армії з Поділля, Слобожанщини та Наддніпрянщини. За підрахунками науковців, до російської армії зі східних теренів України було мобілізовано від 3.5 до 4.5 млн. етнічних українців, а до австро-угорської – до 300 тис. «західняків». Отож, щоб не вбивати один одного під хоругвами чужих армій, слід ставати до зброї в армії своєї країни.

... «Прошло 100 років після драматичних подій Першої світової війни. Братські могили, у яких покояться вояки 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка, залишилися по всій Європі: в Україні, Польщі, Словаччині, Румунії, Угорщині, Італії... Прийшов час повернути їх із забуття і віддати хоча б запізнілу шану», – цілком справедливо наголошує автор дослідження Ю.Фатула. З ним неможливо не погодитися. Бо відомо, що кожна війна закінчується лише тоді, коли вшановано її останнього полеглого бійця.